

OPETTAMISEN FILOSOFIA

Pekka Elo

Filosofia varaa paikan koulussa

Koulu ei halua olla pelkkä sopeutuja muuttuvassa maailmassa, se haluaa olla mukana tekemässä muutosta. Tällä ajatuksella peruskoulun ja lukion opetussuunnitelmat uudistuvat syksyllä 1994. Uudistuksessa oli alusta lähtien tarkoitus siirtyä uuteen opetussuunnitelma-ajatteluun, ei vain opetussuunnitelmien ajanmukaistaminen.

Uudistuvaa koulua kuvaillaan joustavaksi, tutkivaksi ja syvälliseksi, jossa uteliaat oppijat keskittyvät oppimiseen. Ylisanoja tai ei, mutta tulevaisuuden koululta odotetaan älyllistä uteliaisuutta, kykyä tehdä osuvia kysymyksiä ja löytää niille vaihtoehtoisia vastauksia.

Opetussuunnitelmauudistus ei tietenkään johda suoraan tuollaiseen kouluun. Uudistuksessa on tarkoituksena, että koulut itse laativat opetussuunnitelmansa lähtökohtana opetushallituksen vahvistamat varsin väljät opetussuunnitelman perusteet. Mutta koulussa tehty oma opetussuunnitelma parantaa mahdollisuutta syvälliseen opetukseen, jossa älyn ja uteliaisuuden kipinä on jäljellä.

Filosofian vastaus

Filosofoista tuntui mahdottomalta, että suomalainen lukio on ylipäätään tullut toimeen ilman filosofian opetusta. Euroopassa on vaikea kuvitella lukiosivistystä ilman mahdollisuutta filosofiaan. Tällainen mieliala oli levinnyt myös muualle kuin filosofien omaan keskuuteen. Siksi lukion uutta tuntijakoa pohtinut ryhmä päätyi luontevasti ehdottamaan filosofiaa pakolliseksi oppiaineeksi lukioon. Sellaisen päätöksen valtioneuvosto teki 23.9.1993.

Jotta opetus olisi mahdollista tarvitaan opetussuunnitelma. Kuten alussa kerroin, niin nyt pyrkimyksenä on, että jokaisessa lukiossa tehdään oma ja pohdittu opetussuunnitelma. Lähtökohta koulujen opetussuunnitelmille on opetushallituksen vahvistama lukion opetussuunnitelman perusteet. Sen valmistuminen on tällä hetkellä loppusuoralla. Uusimmassa työversiossa kuvailaan filosofian opetusta seuraavasti:

“Lukion filosofian opetus auttaa opiskelijaa avartamaan ja tarkentamaan käsityksiään todellisuuden luonnetta, omaa itseä, arvoja sekä tiedon perusteita koskevissa kysymyksissä. Lukion filosofian opetuksessa pohditaan tiedon ja maailman kokonaisuutta ja perusrakennetta. Se tarjoaa ajatuksellisia välineitä, joilla opiskelija voi kokemustensa ja koulun oppiaineiden tarjoaman tiedon pohjalta rakentaa omaa katsomuksellista kokonaisuuttaan. Filosofialla on käytännön merkitystä, sillä se käsittelee myös elämän arkisia kysymyksiä. Filosofian opetus liittyy myös erityistieteisiin, kuten luonnontieteiden ja ihmistiedon tieto- ja arvoteoreettisiin lähtökohtiin. Tieto ja yhteiskunta, maku ja kulttuuri, samoin kuin ihmisen suhde luontoon muuttuvat nopeasti ja monimutkaistuvat. Siksi ihminen tarvitsee filosofian ajatuksellista yhteyttä kulttuuriperinteeseensä.”

Lukion filosofian opiskelun tavoitteiksi on kaavailtu, että opiskelija “osaa käyttää käsitteitä selkeästi ja perustella näkökantansa”, “osaa hahmottaa ja arvioida tiedollisia, yksilö- ja yhteiskuntaeettisiä sekä esteettisiä ongelmia ja niiden vaihtoehtoisia ratkaisuja” sekä “hallitsee yleissivistävät perustiedot filosofisesta ajatteluperinteestä”.

Pakollinen kurssi käsittelee filosofian peruskysymyksiä ja kurssia kuvaillaan seuraavaan tapaan. “Kurssilla käsitellään euroopalaisten filosofian peruslähtökohdat, yleiskuva filosofian tutkimustavasta sekä annetaan ja etsitään vastauksia seuraaviin kysy-

myksiin: Mitä on filosofia? Mitä oleva on? Mikä on ihminen? Mitä on totuus? Mitä on hyvä? Mitä on oikeudenmukaisuus? Mitä on kauneus?” Perustanahan on yksi filosofian kysymysten klassinen muotoilu: Mitä voin tietää? Mitä minun tulee tehdä? Mitä voin toivoa? Mitä on ihminen?

Nykyisin ontologia, tietoteoria, tieteen-teoria, logiikka, kielifilosofia ja luonnonfilosofia tutkivat ensimmäistä kysymystä. Toiseen kysymykseen etsivät vastausta etiikka, yhteiskunta- ja oikeusfilosofia, kolmanteen taas historianfilosofia ja uskonnonfilosofia. Neljättä kysymystä, joka on yhteydessä kaikkiin edeltäviin, tutkii filosofinen antropologia.

Käytännön toteutukseen jää tasapainoit-telu kiinnostavan syventämisen ja riittävän peruskäsitteistön hallinnan välillä. On varmasti olemassa joukko käsitteitä sekä henkilöitä, jotka filosofisesti perussivistyneen pitää hallita. Yhdenkin lukion filosofian kurssin jälkeen eivät Platon ja Piaget saisi mennä sekaisin. Silloinkin kun filosofia asettaa ajankoh-taisia, jopa henkilökohtaisia kysymyksiä, se työskentelee perinteensä kautta.

Syventävät opinnot

Lukion filosofiassa koulu tarjoaa vähintään kahta syventävää kurssia, joiden aihealue on määritelty seuraavasti: “Filosofian syventä-vissä opinnoissa tutustutaan eurooppalaisen filosofian etiikan pääsuuntauksiin. Kurssilla pohditaan myös ihmisen ominaislaatua ja ympäristöfilosofisia kysymyksiä. Syventävien opintojen toinen sisällöllinen alue on tiedon-muodostus ja erilaiset todellisuuskäsitykset. Tällöin käsitellään tiedon perusteita ja lajeja sekä tiedettä ja tiedon suhdetta yhteiskunnal-lisiin tavoitteisiin.” Lukio voi tarjota tältä alueelta useampiakin syventäviä kursseja.

Reaalikokeen tehtävät tehdään opetussuun-nitelman perusteissa määriteltyjen pakollisten ja syventävien opintojen alueelta. Soveltavia filosofian kursseja voi olla melkein mistä vain. Reaalikokeessa filosofiaan annettujen vastaus-ten lukumäärä on ollut nousussa: 1990 annetti-in 329 vastausta, 1991 490 ja 1992 2436 vastausta, 1993 2220 vastausta.